

انديشگده
روابط بين الملل

استقلال كردستان عراق از منظر بارزانی و رقباى داخلى

محمدعلى هژبرى

استقلال کردستان عراق از منظر بارزانی و رقبای داخلی

محمدعلی هژبری^۱

اندیشکده روابط بین الملل: پس از سقوط رژیم بعث عراق و مشارکت کردها در پروسه سیاسی این کشور و تشکیل حکومت جدید در بغداد، کردها با محول کردن سرنوشت مناطق مورد مناقشه با دولت مرکزی به نتیجه همه پرسی، و با تعریف حاکمیت خود در چارچوب سه استان (اربیل، سلیمانیه و دهوک) به عنوان اقلیم کردستان، موافقت کردند. در بند ۱ ماده ۵۳ قانون اساسی موقت عراق آمده است که: حکومت اقلیم کردستان به رسمیت شناخته می شود و این حکومت بر مناطقی حاکمیت دارد که از ۱۹ مارس ۲۰۰۳ به بعد از سوی کردها اداره می شد و مناطقی از دهوک، اربیل، سلیمانیه، کرکوک، دیاله و نینوا را در بر می گیرد. (در جریان تصویب قانون اساسی دائم عراق این تعریف از مناطق کردی پذیرفته نشد و فقط به ۳ استان دهوک، اربیل و سلیمانیه اعتراف شد. بر این اساس و با مبنا قرار دادن قانون اساسی عراق، مرزهای حکومت اقلیم کردستان مشخص شده و قدرت حاکمیتی آن در چارچوب مرزهایی تعریف می شود که پیش از آمدن ارتش عراق بر آنها تسلط داشت. طبق ماده ۱۴۰ قانون اساسی عراق، ساکنین اخراجی استان کرکوک و چند منطقه مورد اختلاف میان دولت مرکزی عراق و دولت محلی منطقه کردستان عراق در استان های نینوا و دیاله باید به مناطق سکونت خود بازگردانده شوند، سپس سرشماری آغاز شود و سرانجام همه پرسی تعیین سرنوشت با دو گزینه استقلال اداری مناطق مورد اختلاف یا الحاق مناطق مورد اختلاف به منطقه کردستان عراق برگزار شود. این ماده می بایست تا روز ۳۱ دسامبر ۲۰۰۷ اجراء می شد، اما به دلیل اختلافات دو طرف و تحولات بعدی عراق از جمله حضور داعش در عراق، تا به امروز برگزار نشده است.

^۱ دانشجوی دکتری علوم سیاسی و پژوهشگر مسائل خاورمیانه

پس از حمله داعش به موصل و پیشروی به سوی کرکوک، ارتش عراق پایگاه های نظامی خود در کرکوک را تخلیه کرد و نیروهای پیشمرگه کرد در تابستان ۲۰۱۴ این پایگاه ها را به تصرف خود در آوردند. مسعود بارزانی رئیس منطقه کردستان عراق در کنفرانس خبری مشترک با "ویلیام هیگ" وزیر خارجه انگلیس در اربیل گفت: ورود نیروهای پیشمرگه به کرکوک به معنای اجرای ماده ۱۴۰ قانون اساسی و پایان قضیه این ماده است. به دنبال تصاحب کرکوک توسط پیشمرگه های کرد، پرچم اقلیم کردستان در ادارات دولتی انجا برافراشته شد. العبادی: " آنها حق برافراشتن پرچم منطقه کردستان در ادارات دولتی استان کرکوک را این کار را ندارند. زیرا این ادارات نهادهای رسمی تابع دولت عراق هستند و آنها با این اقدام، قانون جاری در کرکوک را زیر پا گذاشته اند. ما به آنها اجازه داده بودیم که پرچم عراق را فقط در مقر احزاب کُرد نصب کنند."

عمار حکیم رئیس مجلس اعلاى عراق تأکید کرد: " حفظ یکپارچگی خاک عراق از مهم ترین اولویتهای ماست و به کردها توصیه میکنیم از هر گونه اقدام یکجانبه در زمینه استقلال یا ملحق کردن استان کرکوک به منطقه تحت کنترلشان در شمال آن کشور خودداری کنند."

مسعود بارزانی، رهبر اقلیم کردستان، در فرمانی حکومتی روز چهارم مهر ماه را روز برگزاری همه پرسی و روز اول نوامبر ۲۰۱۷ (دهم آبان) را به عنوان روز انتخابات همزمان تعیین رهبر اقلیم کردستان و پارلمان اقلیم کردستان اعلام کرد. انتخابات مذکور ۳۷ روز پس از فراندوم تعیین سرنوشت در اقلیم کردستان برگزار می شود و در فرمان حکومتی مشخص نشده است که این انتخابات آیا فقط در چهار استان اربیل، دهوک، سلیمانیه و حلبچه برگزار میشود و یا در چهار استان دیگر (دیالی، کرکوک، صلاح الدین و نینوا) که بخشهای کردنشین آن از ۲۰۱۴ تحت کنترل نیروهای پیشمرگه هست، نیز این انتخابات انجام خواهد شد؟ بی شک پاسخ به این سوال در حال حاضر سخت است. در پیش نویس قانون اساسی موقت اقلیم کردستان محل تشکیل پارلمان را شهر کرکوک اعلام کرده اند اما از ۱۹۹۲ تا کنون پارلمان در اربیل بوده است. نکته مهم آن است که استقلال کردستان بدون کرکوک که منبع اصلی نفت اقلیم است به راحتی میسر نمی شود. در واقع مشخص نشدن سرنوشت کرکوک، به

عنوان یک مانع جدی بر سر استقلال کردستان است. چه بسا هرگونه اقدام در جهت استقلال کردستان، موجب از دست دادن همیشگی کرکوک شود. بنابراین دولت عراق با توجه به مبهم بودن سرنوشت کرکوک، می تواند به عنوان یک ابزار سیاسی، مانع برگزاری همه پرسی استقلال کردستان شود.

الف: مسعود بارزانی و حزب دموکرات کردستان :

حزب دموکرات کردستان عراق در سال ۱۹۴۶ توسط مصطفی بارزانی پدر مسعود بارزانی برای دفاع از حقوق کردهای عراقی، در بغداد تشکیل شد. بعد از درگذشت مصطفی در سال ۱۹۷۹، پسرش مسعود بارزانی در یک انتخابات در کنکره حزب به رهبری این حزب انتخاب گردید. مبارزات حزب دموکرات کردستان نتیجه داد و در سال ۱۹۹۱ توانست خاک کردستان را ازاد و حکومت کردی در انجا مستقر کند. لذا نمیتوان در تحلیل همه پرسی کردستان، این حزب و رهبر با سابقه اش را لحاظ نکرد. همانطور که گفته شد، یکی از مهم ترین دلایل استقلال کردستان، به انگیزه ها و دلایل رهبران سیاسی گرد و در محوریت آنها شخص مسعود بارزانی رهبر اقلیم کردستان عراق باز میگردد. برای این کار، بارزانی انگیزه های شخصی بسیار قوی برای خود دارد. همانطور که در فوق اشاره شد، کافی است به تاریخ مبارزاتی خاندان بارزانی رجوع شود. از طرفی بارزانی که اینک افزایش حضورش در قدرت باعث تنش های سیاسی در کردستان شده است، به دنبال آن است تا در این برهه از زمان، که احتمالا آخرین ماه های رهبری بارزانی بر اقلیم کردستان در این مقطع زمانی است، پرچمدار این حرکت باشد و برگزاری رفراندوم و متعاقب آن تدوین نقشه راه استقلال را به نام خودش گره بزند. مسعود بارزانی در سال های اخیر با نفوذ رسانه ای خود و ریاستی کردن هر چه بیشتر ساختار اقلیم، راه را برای همه پرسی تجزیه کردستان عراق باز کرده است. مسعود بارزانی رئیس اقلیم کردستان عراق ۱۲ تیر ۹۶ در مصاحبه با رویترز گفت: پس از برگزاری همه پرسی در روز ۲۵ سپتامبر، برنامه ی زمانی «اعلام استقلال» قابل انعطاف خواهد بود. اما این انعطاف حدی دارد. انتظار دارد که مردم کردستان به همه پرسی استقلال "آری" بگویند. با پس از همه پرسی، مذاکرات با بغداد، کشورهای همسایه و قدرت های جهانی برای رسیدن به توافقی دوستانه آغاز می شود.

مسعود بارزانی (به همراه برخی دیگر از مقامات کرد) مدعی اند هنوز رفتار دولت های مرکزی عراق اعم از ابراهیم جعفری، نوری مالکی و یا حیدرالعبادی در خصوص تعیین مناطق مورد مناقشه پیروی از الگوی بعثی است. یعنی دولت مرکزی نه تنها نمی خواهد اجحاف و ستم رفته بر کردها جبران کند بلکه حتی بر تداوم تقسیمات پیشین تاکید دارد لذا از عملیاتی کردن ماده ۱۴۰ قانون اساسی در خصوص تعیین سرنوشت مناطق مورد مناقشه سرباز می زند. آنها دولت مرکزی را متهم می کنند، آنچنان که از بغداد و یا مناطق با اکثریت قومی مذهبی شیعی-عرب در برابر داعش دفاع کرده اند در قبال مناطق کردنشین که کنترلش دست دولت بود اینکار را نکردند و برعکس شهرها و مناطق مذکور را بدون شلیک گلوله ای و بی مقاومت در برابر داعش تنها گذاشتند و اگر نیروهای پیشمرگ نمی بودند فجایع روی داده توسط داعش دو چندان می شد. لذا می گویند هیچ اعتباری وجود ندارد که یکبار دیگر چنین حادثه ای روی ندهد!

ب- حزب اتحاد میهنی و جلال طالبانی:

اتحادیه میهنی که همواره نگران بلندپروازی های مسعود بارزانی است، نسبت به موضوع همه پرسی اختلاف وجود دارد. عادل مراد، دبیر شورای مرکزی اتحاد میهنی کردستان عراق می گوید: از سرگیری مجدد گفتگوها بین اقلیم کردستان و بغداد و بررسی موضوع فدرالی دارای اهمیت خاصی است اما جدا شدن از بغداد خدمتی به کردها نخواهد کرد و خیانت است. باید گفت رهبران اتحادیه میهنی در غیاب جلال طالبانی دبیر کل این حزب که نزدیک به سه سال از غیبت وی در صحنه سیاسی عراق می گذرد، نمی توانند موضع واحدی در قبال مسئله استقلال درپیش بگیرند و در مقابل حزب دموکرات موضع محتاطانه تری دارند. در میان اتحادیه میهنی که همواره نگران بلندپروازی های مسعود بارزانی است، نسبت به موضوع همه پرسی اختلاف وجود دارد. "عادل مراد" دبیر شورای مرکزی اتحاد میهنی کردستان عراق (یکیتی) می گوید: "از سرگیری مجدد گفتگوها بین اقلیم کردستان و بغداد و بررسی موضوع فدرالی دارای اهمیت خاصی است اما جدا شدن از بغداد خدمتی به کردها نخواهد کرد و خیانت است."

البته منشا اختلافات اساسی و به تبع آن، تفاوت دیدگاه دو حزب عمده اقلیم در مورد استقلال کردستان را میتوان اینگونه بیان کرد.

اول اینکه، مناطق شمال اقلیم تحت نفوذ حزب دموکرات و مناطق جنوبی و کرکوک تحت نفوذ اتحادیه میهنی، است. دوم، حزب دموکرات بر خلاف حزب اتحادیه میهنی پروسه تصمیم گیری را در حزب منسجم کرده و بارزانی رهبر بلامنازع حزب است. اما اتحادیه میهنی از چهار سال پیش و به دنبال سکتة جلال طالبانی از رهبری قاطع محروم بوده و رهبران آن در مورد استقلال نظر واحدی ندارند.

یکی دیگر از موارد مورد اختلاف، میان حزب دموکرات و اتحادیه میهنی پیرامون مسئله استقلال، روابط آنها با کشورهای همجوار از جمله ترکیه و ایران است. حزب دموکرات که بیشترین اختیارات را در دولت اقلیم کردستان داراست، رابطه مستحکمی با ترکیه (که حامی محتمل استقلال و به دنبال بهره برداری از انرژی اقلیم کردستان است) دارد، اما اتحادیه میهنی تحت تاثیر نفوذ ایران و حساسیت این کشور و واکنش سایر کشورهای منطقه است.

جلال طالبانی، رئیس‌جمهور سابق عراق، در ۲۵ تیر ۹۳ بعد از بازگشت از برلین در مصاحبه‌ای با خبرگزاری رسمی کویت، جدائی طلبی برای کردستان را اقدامی نادرست دانست و گفت: "کردهای عاقل و بالغ خواهان جدائی یا استقلال کردستان نیستند چون این امری غیرممکن است... من رئیس یک حزب هستم و شعارم از روز اول "حق تعیین سرنوشت" بوده، اما هنگامی که به قانون اساسی رأی دادیم، به این معناست که ما تصمیم گرفتیم سرنوشتمان به صورت فدرالی تعیین شود. نود و پنج درصد کردها به قانون اساسی عراق رأی مثبت داده‌اند که بر نظام فدرال با تبعیت از دولت مرکزی تأکید کرده است... همواره این مثال را برای دو طرف می‌زنم که اگر استقلال منطقه کردستان اعلام شود، حتی اگر ترکیه و ایران و عراق علیه آن وارد جنگ نشوند و تنها به بستن مرزها اکتفا کنند، آن وقت این دولت چه خواهد کرد؟ به سادگی باید گفت خفه می‌شویم، چون هیچیک از نیازها و ضروریات اقتصادی و ساختارهای زیربنائی در این منطقه موجود نیست."

ج- جنبش گوران (تغییر) و انوشیروان مصطفی:

این جریان در سال ۲۰۰۶ با انشعاب انوشیروان مصطفی از بنیان‌گذاران و رهبران اتحادیه میهنی کردستان - در اعتراض به آنچه که فساد اصلاح‌ناپذیر در این حزب خوانده می‌خواند- و تأسیس شرکت رسانه‌ای ووشا پدید آمد. این جریان در انتخابات پارلمان کردستان در سال ۲۰۰۹ به عنوان اپوزیسیون اصلی ائتلاف کردستان متشکل از

حزب دمکرات و اتحادیه میهنی مطرح شد و موفق به کسب ۲۴٪ آراء در کردستان عراق شده و ۲۵ کرسی از ۱۱۱ کرسی پارلمان کردستان را بدست آورد. در انتخابات مجلس نمایندگان عراق ۲۰۱۰ هم این حزب با ۴۰۳۶٪ آراء کل کشور به ۸ کرسی دست یافت. جنبش تغییر هدف حزب دمکرات از مطرح کردن برگزاری referendum استقلال را انحراف افکار عمومی از مسئله پایان مدت قانونی ریاست بارزانی و بحران منصب ریاست می‌داند. همچنانکه امین بکری نماینده جنبش تغییر (گوران) در پارلمان عراق نیز در همین زمینه گفت: رئیس اقلیم کردستان عراق قادر نیست، کردستان را از دولت مرکزی بغداد جدا کند و ما نیز به عنوان جنبش گوران موافق استقلال کردستان نیستیم و خواستار اتحاد و همبستگی تمامی جناح‌های سیاسی عراق و حل مشکلات هستیم.

د- سایر احزاب و شخصیت‌ها:

با توجه به عدم اجماع احزاب کردی نسبت به استقلال و انجام همه‌پرسی، دولت عراق می‌تواند از این اختلافات به نفع خود بهره‌برداری کند. طرح چندباره موضوع استقلال اقلیم کردستان از سوی مسعود بارزانی و حزب دمکرات کردستان عراق (پارتی) در حالی است که احزاب و جریانات سیاسی اقلیم کردستان بر سر این موضوع اتفاق نظر ندارند. بالتبع سایر احزاب سیاسی عراق و شیعیان و سنی‌ها هم نظر متفاوتی دارند و اکثریت مخالف استقلال کردستان هستند. ائتلاف دولت قانون که بزرگترین جناح در میان اتحاد ملی شیعیان عراق است، در مارس ۲۰۱۷ اعلام کرد، اظهارات ایراد شده از سوی حاکمیت اقلیم کردستان، اتفاق جدیدی نیست، چون پیشتر نیز تهدیدهایی مبنی بر جدایی وجود داشته است. تصمیم جدایی اقلیم کردستان از عراق در دست خاندان حاکم اقلیم کردستان قرار ندارد. چنین تصمیمی نیازمند رضایت جامعه بین‌الملل و کشورهای همسایه است.

شاهسوار عبدالوحدید قادر، مالک شبکه تلویزیونی مستقل NRT در کردستان اظهار می‌کند که: «فراندم بهانه‌ای است برای رهبران کرد تا در قدرت بمانند. نسل جدید چیزی در مورد نبردهای آنان در کوهستان علیه صدام نمی‌داند. بنابراین رهبران به بهانه جدیدی نیاز دارند تا ۲۶ سال دیگر حکومت کنند.» رئیس اقلیم، مسعود بارزانی، چهارسال پس از پایان دوره ریاستش هنوز بر قدرت مانده است. مجلس حدود دو سال است که تشکیل جلسه نداده. دولت به شدت مقروض است و به سختی می‌تواند

حقوق سه چهارم کارمندان دولت را پرداخت کند. خدمات ارتشی و امنیتی هم بین جناح های رقیب تقسیم شده اند. با توصیف فوق بنا به نظر قادر، تمرکز کردستان باید بر آشتی جناح های درگیر، ایجاد یک بنیان حیاتی برای اقتصاد و یک نظام دموکراتیک سیاسی باشد و نه حرکات و ادعاهای بزرگی مانند رفاندوم استقلال. «ما اقتصاد نداریم. ما یک خط لوله نفت داریم. ما نظام قضایی نداریم. ما یک ارتش متحد نداریم. ما مجلس نداریم.»

ه- وضعیت اقتصادی و پایه ای اقلیم:

بر اساس توافق رسمی حکومت اقلیم کردستان با بغداد، قرار است اربیل تنها ۶٪ درصد از منابع نفتی عراق را در اختیار داشته باشد. با این حال، از زمانی که اقلیم کردستان کنترل کرکوک و میدان های نفتی اطراف آن را در اختیار گرفته است، این میزان به ۲۰٪ درصد منابع نفتی عراق افزایش یافته است. بر اساس داده های اوپک ذخایر نفتی عراق ۱۴۲,۵ میلیارد بشکه است. یک کردستان مستقل، بر اساس مرزهای مشخص شده در همه پرسی، حدود ۲۸,۵ میلیارد بشکه نفت خواهد داشت که در آن صورت اقلیم کردستان بالاتر از نیجریه در میان تولیدکنندگان مهم نفت جهان قرار خواهد گرفت. این منابع نفتی عظیم می تواند به مردم کُرد در تلاش خود برای دستیابی به استقلال ملی کمک کند. با توجه به نیروهای با تجربه ای که خط در مقدم نبرد علیه داعش قرار دارند، وجود منابع نفتی قابل توجه و یک دولت بالقوه دموکراتیک - حتی در صورت مخالفت کشورهای مانند ترکیه، ایران و سوریه - مخالفت جهان با ادعای کردها برای استقلال دشوار خواهد بود. اوپک می تواند خیلی سریع وجود کردستان مستقل را به رسمیت بشناسد. چرا که اوپک نمی خواهد کنترل خود بر میزان تولید نفت را از دست بدهد. همچنین کنترل نفت از سوی کردها ارجح تر از کنترل آن توسط سازمان های شبه نظامی یا قاچاق نفت عراق توسط دولت اسلامی (داعش) است. این وضعیت ادعای کردها برای حق سرنوشت را تقویت می کند. حکومت اقلیم کردستان در بهره برداری از منابع نفتی عراق خلاق بوده و توانسته است سازمان های تجاری مختلفی را برای فروش نفتی که عراق ادعای مالکیت آن را دارد بکار گیرد. اقلیم کردستان به طور پنهانی این نفت را از بنادر اسرائیل خارج نموده و برای اجتناب از پیگیری دولت مرکزی عراق این نفت را به نفتکش هایی در کشور مالت منتقل کرده است.

به موارد فوق، مشکلات اقلیم را هم باید اضافه کرد که مانع مهمی برای استقلال محسوب میشوند. داعش و تاخت و تاز آن در عراق در ژوئن ۲۰۱۴ موجب افزایش هزینه‌های امنیتی و نظامی و آوارگی بیش از ۲ میلیون نفر در منطقه اقلیم کردستان شد که غالباً به سمت سرزمین‌های تحت کنترل کردها که از امنیت نسبی برخوردار بود، سرازیر شدند. سقوط ناگهانی بهای نفت در اواسط سال ۲۰۱۴ هم ضربه سختی به اقتصاد کردستان وارد کرد. این در حالی است که طبق گزارش بانک جهانی، اقلیم کردستان عمیقاً وابسته به نفت است و ۸۵ درصد درآمد خود را از طریق فروش نفت به دست می‌آورد. در فوریه ۲۰۱۴، حکومت اقلیم با دولت مرکزی عراق بر سر برخی مسائل همچون میزان بودجه فدرال برای کردستان، دچار اختلاف شدند. در سایه تشدید اختلافات با بغداد و خودداری دولت مرکزی از پرداخت سهم ۲۰ درصدی بودجه سالانه اقلیم و ناکامی در سیاست‌های فروش نفت، اقلیم در پرداخت حقوق به کارمندان دولتی در بخش‌های مختلف دچار مشکلات کم سابقه شد. این امر اعتراضات خیابانی و اعتصاب‌های متعدد شهروندان را در پی داشت. لذا با همه این تفاسیر، علی‌رغم وجود پتانسیل‌های مختلف، در داخل عراق و حتی داخل کردستان و مجموعه کردی، وحدت و یکپارچگی در مورد استقلال و همه‌پرسی وجود ندارد.

نباید از نظر دور داشت که واقعیت میدانی عراق با آنچه احتمالاً تصور می‌شود متنافر است، سخن محمد حاجی محمود دبیرکل حزب سوسیالیست کردستان و از فرماندهان پیشمرگه در این خصوص چندان بی‌مناسبت نیست که می‌گوید "عراق در طیاره از روی آسمان عراق یکپارچه است، در سیاره (خودرو) روی زمین چندپارچه است".

اخیراً "الخلیج آنلاین" که یک پایگاه اطلاع‌رسانی خصوصی برتانیایی است ۹ شرط عقب‌نشینی از استقلال را مطرح کرده است:

- رئیس‌جمهور شدن "مسعود بارزانی" برای هشت سال

- افزایش اختیارات ریاست جمهوری

- تخصیص بودجه به شهرداری اربیل

(پایتخت کردستان عراق) معادل نیمی از آنچه به شهرداری بغداد اختصاص داده می‌شود.

-افزایش بودجه نیروی نظامی "پیشمرگه" های کردستان عراق برای تبدیل این نیروها به بخش اساسی نیروهای مسلح عراق

-افزایش بودجه عمومی کردستان عراق

-بازگشت "هوشیار زیباری" سیاستمدار کُرد به سمت وزیر خزانه داری و عذرخواهی رسمی از وی

-سپردن مسئولیت یکی ازوزارت‌خانه‌های امنیتی عراق به کردها

-تمدید قرارداد شرکت شرکت کُردستانی "کُورک" توسط وزارت ارتباطات عراق تا ۱۰سال دیگر

-افزایش سرمایه گذاری کردها در بغداد.

هرچند شروطی که از جانب کردها ارائه شده، از جانب رئیس اقلیم، تایید نشده است اما یادآور ضرب المثل " به مرگ گرفته تا به تب راضی بشه" است.

بی شک سنگ بزرگ نشانه نزدن است. در بهترین حالت، اقلیم میتواند در مورد افزایش اختیارات و همه پرسی بند ۱۴۰ قانون اساسی، امیدوار باشد.

برای تهیه محصولات به فروشگاه اندیشکده مراجعه کنید

www.irthink.com

تلفن مرکز یخش: ۰۹۱۲۵۶۴۵۴۶۳

پست الکترونیکی: irtt.ir@gmail.com

www.irthink.com

